

ció del quasi-sinònim *dard* es convertí en *penart*, encara avui usat a l'Alta Ribagorça per un «tallant per triturar la carn» (Navarro, *CongLICat.*, 230). Oc. ant. *penart* «couteau de deux tranchants» (PDPF); i escrit *panari* 'tallant de cuina' i en part «cimitarra, alfanx», en quatre textos del S. XVII que aplega el DAG; el plural reduït a *panà(t)s* en un doc. de 1301 («no gos portar --- *panàs* ne altres armes», *BABL* XI, 301). *Panardada* 'coltellada' (DAG).

Penatxo: «Estant lo rey en la plaça, venc lo duc de Lencastre, tot armat en blanc, ab 15 milia combatents e --- la gent d'armes passà davant lo rey molt ben armats e en bell orde, e ab molts cavalls ab paraments de brocat e de xaperia d'or e d'argent, e moltes cubertes e *penatxos* e simeres, a modo de Itàlia e de Lombardia», JoMartorell (AG., § 41, I, 118); «*pennachos*, cristae plumeae», OPou (ThPu., 170): pres de l'it. dial. *pennaccio* < it. *pennacchio* id; cf. d'Ovidio, *ZRPb.* xxviii, 545-6. De vegades alterat en *pendatxo* (*pand.*, Lacav.); *pendatxer*; *pendatxera*; *empenatxar*.

Penell, alguna vegada 'penó o gallardet', acc. amb què se cita en Desclot, i que té també l'it. *pennello* ja en Dante i el fr. *peneau* (Rabelais), que sembla ser manllevat (Sainéan, *Rev. des Et. Rab.* VIII, 52; Barbier, *RLR* III, 427), també oc. ant. *penel* (Rayn.). En català, però, es troba sobretot aplicat a la banderola que serveix per marcar la direcció del vent, després substituïda per altres materials, amb el mateix ofici; ço que ja sembla ser el cas en la dada més antiga que n'he trobat: «una creu de lautó que fiu fer obs del *panell* del cloquer» Bna. 1389 (CaCandi, *Misc. Hi. Cat.* II, 202); «havem franc arbitre, que's muda axí com fa hun *penell*», StVicentF (*Quar.*, 183.14); «més que'l *penell* / les muda -l vent: / may llur jahent / nunc' <h>a sa stiba», «e dins dos hores / lo teu cervell / gira'l *penell* / ab tan poc vent?», JRoig (*Spill*, 620, 6542); «DEL PANELL Y VENTS: la sima de la casa --- lo *panell*: arausium, petasus; los poms ---», OPou (ThPu., 343).

Denominació que ha seguit en ús fins a temps modern: «la dita Llanterna és obra nova, de poc temps --- ab un llanternó dalt --- a quatre delfins dorats a cada àngul del llanternó, com que'l sostenen, y al de sobre un *panell*», «campanar --- parexent vela de llaüt per sa blanchura, ab *panell* de ferro al capdemunt», B. de Maldà (*Excurs.*, pp. 4, 149); *as pané!* m'ensenyaren a Ferreries men. (aclariant «veleta», 1963). Acc. no inoïda en italià, on resta en ús a Venècia, i probablement d'aquí passà al turc (Kahane, *Journ. Am. Or. Society* LXII, 251).

Tinc nota (que ara no puc verificar ni concretar) que *gata penera* (o *pa-*) s'usa per gata salvatge en alguns llocs dels nostres Pirineus occidentals: en tot cas la *Serra de Gatapanera* apareix en el terme de Tírvia en *Spill* de Castellbò (a. 1518). El mot crec que es formà per una espècie d'analogia proporcional sobre *rata/ratapinyada*, *rat penat*, a causa del fet que el gat salvatge viu en coves i lluny de les cases, bastant com un rat penat (cf. el mossarabisme andalús *panarra* 'rat-penat' PINNARIA, *DECH* IV, 479a32-36).

Penó [S. XIII]: «un sarraí de la Ila, qui havia nom Benaabet envià-ns messatge --- que-ns adurien conduyt a la ost --- e demanà-ns un *penó* nostre, per tal que, si venien sos missatgers a la ost, que non los faessen mal los nostres; e donam-lo-li de bon grat», Jaume I (*Cròn.*, AG., 116, § 71); «lança és donada a cavayler per significar veritat --- lo fferre de la lança significa la força que veritat ha sobre falsetat, e lo *panó* significa que veritat se demostra a tuyt e no ha poder falsetat ni engan», Llull (*Orde de Cavalleria*, 23v^o); «lo cardenal fo mijancer entre los prohòmens de Castelló --- e-l rei de França --- qu-ls rebé sobre la corona de França salvament e --- acabaren que tots los portals tenguessen tancats salvant dos e --- féu-los donar ben deu *penons* que possasen per les portes e per los murs en senyal de seguretat», Muntaner (§ 126, fets de 1285, Casac. IV, 29.29).

Aquesta paraula fou extreta de PINNA per comparació del penó de la llança amb el plomall del casc; és un derivat comú amb l'occità ant. i fr. *penon*; però no hi ha cap raó per creure que en català sigui manllevat del fr. (com diu *AlcM*), car no és menys antic en oc. ni cat., ni hi presenta cap senyal fonètic d'influència francesa (el cast. *pendón* sí que sembla ser manllevat estant en desacord el consonantisme amb l'únic tractament cast. *n̄ < nd*; altrament veg. *DECH* IV, 479b, 40ss.). *Penó* sí que és un castellanisme intolerable, igual que el seu derivat *pendonista*, que en català és *penoner* [1413]. *Penonet*.

Empenar 'armar de penes o plomes una sageta': «ballester --- és tengut --- de amostrar com ho facen los altres, qui fer no sabran ço que's pertany a ballesters, de *empenar* e de fer astes e cordes e serralles», *Consolat*, § 324; «en tindrem bona festa, llassats los elms / per comes y riberes hi haurà torneig, / sagetes *empenades* volar farem: / hi haurà cavalls ab sella sens cavallers!», MilàF (*Pros Bernat*, v. 367).

Desempenat: hapax no prou explicat ni establert del *Spill* de Jaume Roig: «puyx yo fuy cert / ésser desert / de ben-volents / --- / en mi pensí / --- / que-m presentàs / a un bon ric, / qui fel amic / fon de mon pare: / --- / jove fadrí, / *desempenat*, / fuy-me-n anat / al hom de Déu», v. 1303; Morel-Fatio suggerí «déplumé», amb aprovació de Chabàs: «esta palabra se refiere al protagonista, que vuelve a casa sin bienes de fortuna, y es despedido por su madre, que le ha dejado sin plumas, como al gallo de Morón». Desconfiaríem tenint en compte que és hapax, àdhuc sense igual en oc. ant. (cf. fr. *dépénailleur*), i tement que sigui err. de còpia per *desemparat*, si no fos que Chabàs no n'assenyala cap variant. El mall. *donar empena* 'estar atrafegat, enfeinat' potser és derivat de la feina dels ballesters empenant fletxes (o de l'atac amb fletxes empenades?): és terme predilecte d'AMAlcover: «obrim el foc contra lo dialecte de --- i li donam *empena* fins passat les vuyt», «més *empena* al dialecte morellà», *BDLC* XII, 288, 142).

Apenyat. *Espenyar* 'estimar': «que-s cuydaren que-l rey d'Aragó hi fos vengut: e veérets cavalls armats *espenyar* --- que tuit cuydaven ésser perduts», Munta-